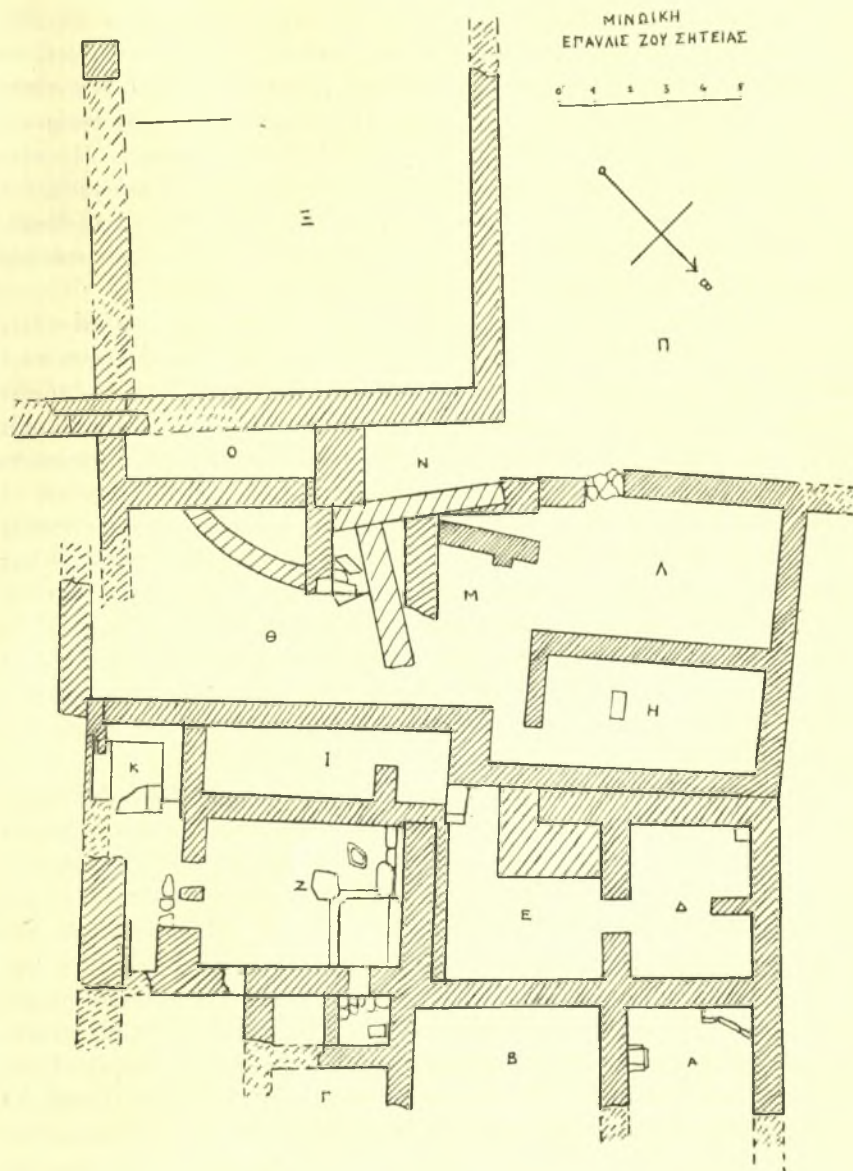

1) *Μινωική αγροικία Ζοῦ Σητείας.* Ἦδη κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν περίοδον ἐρευνῆς εἰς τὴν περιοχὴν Σητείας εἶχε διαπιστωθῆ ἡ ὑπαρξίς σημαντικῆς μινωικῆς ἐγκαταστάσεως, 10' λεπτὰ ἔξωθι καὶ δυτικῶς τοῦ χωρίου Ζοῦ Σητείας, τῆς ὁποίας μέρος κατεστράφη τελείως κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς ἐκεῖθεν διελθούσης κοινοτικῆς ὁδοῦ. Ἡ θέσις ἦτο λίαν πρόσφορος διὰ τὴν μινωικὴν ἐγκατάστασιν, διότι εἰς μικρὰν μόνον ἀπόστασιν ὑπάρχει λαμπρὰ πηγὴ ὕδατος, ἔξ ἧς σήμερον ὑδρεύεται ἡ πόλις Σητεία. Ὀλόκληρος ἡ περιοχὴ ἐκ τούτου εἶναι κατάφυτος καὶ γραφικὴ μὲ ὠραίαν θέαν πρὸς τὴν κοιλάδα τῆς Σητείας.

Ἡ ἐγκατάστασις ἔχει χαρακτῆρα ἐπαύλεως ἢ αγροικίας, τοποθετημένης κατὰ κλιμακωτὰ ἐπίπεδα εἰς τὴν κλιτὸν λόφου, ἣτις καταλήγει εἰς στενὴν φάραγγα, εἶναι δὲ ἰσχυρῶς κατεσκευασμένη κατὰ μέγα μέρος δι' εὐμεγέθων πελεκητῶν λίθων. Ἡ διάνοξις τῆς ὁδοῦ κατέστρεψε δωμάτια τοῦ κατωτέρου ἐπιπέδου, πολὺ πιθανὸν δὲ καὶ αὐτὴν τὴν πρόσοψιν, ἂν κρίνη τις ἐκ τινων λίαν ὀγκωδῶν καὶ ἐπιμήκων πελεκητῶν λίθων, οἵτινες ἐξήχθησαν ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων.

Διαστέλλονται σαφῶς πέντε διαδοχικὰ κλιμακωτὰ ἐπίπεδα (βλ. σχεδ. εἰκόνας 1) τῶν δωματίων Α, Β, Γ, εἶτα τῶν Δ, Ε, Ζ καὶ Κ, τῶν ὁποίων ὅμως τὰ Δ καὶ Ε ἔχουν καὶ ὑπόγεια, ἀκολουθῶς τῶν Η, Θ καὶ Ι καὶ ὑψηλότερον τῶν Λ καὶ Μ, ἐνῶ ἀνώτερον ὄλων, ἀλλ' ἐπικλινές, εἶναι τὸ τῶν διαδρόμων Ο καὶ Ν καὶ τῶν διαμερισμάτων (τὰ ὁποῖα εἰσέτι δὲν ἀνεσκάφησαν ἐξ ὀλοκλήρου) Ξ καὶ Π. Ἡ συνολικῶς ἀνασκαφεῖσα ἔκτασις εἶναι 700 τ.μ. καὶ τὸ κτήριον παρηκολουθήθη εἰς 31 μέτρα μήκους καὶ 23 πλάτους, προφανῶς δὲ ἦτο μεγαλύτερον, διότι δὲν ἀνεκαλύφθη εἰσέτι τὸ πρὸς τὰ ΝΔ. ὄριον, τὸ δὲ ΒΑ. ἀνευρέθη κατεστραμμένον· πιθανῶς ὑπάρχει ἐπέκτασις καὶ πρὸς τὰς ἄλλας δύο πλευράς. Καὶ ἂν ἀκόμη τὸ κτήριον ἦτο μονώροφον, δὲν εἶχεν ὀλιγώτερα τῶν 22—24 διαμερισμάτων, συνυπολογιζομένων εἰς ταῦτα τῶν διαδρόμων, κλιμακίδων, ὑπογείων κλπ. Πρόκειται λοιπὸν περὶ λίαν ἀξιολόγου μινωικῆς ἐγκαταστάσεως, ἣτις καὶ διὰ τὸν τρόπον οἰκοδομῆς τῆς δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἀπλῆ οἰκία.

Τὴν χρονολογίαν ἔδωκεν ἡ ἐντὸς τοῦ μεγάρου ἀνευρεθεῖσα κεραμεικὴ, ἰδίως μάλιστα ἡ τῶν τριῶν ἀποθετῶν τοῦ δωματίου Ζ' αὕτη ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἔπαυλις ὀικοδομήθη εἰς τὴν ΜΜ IIIβ περίοδον καὶ ὅτι ἡ ζωὴ τῆς δὲν

Εικ. 1. Σχέδιον τῆς Μινωικῆς 'Αγροικίας Ζοῦ Σητείας.

παρετάθη ἐπὶ πολὺ, πιθανῶς δὲ δὲν ὑπερέβη τὸ κάτω ὄριον τῆς μεταβατικῆς περιόδου ΜΜ ΙΙΙβ εἰς τὴν ΥΜ Ια. Τοῦτο φαίνεται ὅτι ἰσχύει καὶ διὰ τὰ

δύο ἄλλα ἀνασκαφέντα ἐν Σητεία κτήρια, τὴν ἔπαυλιν Σητείας καὶ τὴν Οἰκίαν Ἱερὸν τῆς Πατέλας Σφακιῶν Σητείας (περὶ τῆς ὁποίας κατωτέρω), τὰ ὁποῖα φαίνονται συγκαταστραφέντα. Ἐπίσης φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν διεκόπη καὶ ἡ λατρεία εἰς τὸ Ἱερὸν Πισκοκεφάλου, ἀφοῦ τὰ εὐρήματά του δὲν ὑπερβαίνουν τὸ κατώτερον ὄριον τῆς ΜΜ ΙΙΒ περιόδου. Ἡ καταστροφή λοιπὸν φαίνεται γενικὴ καὶ ὀφείλεται πιθανώτατα εἰς σεισμούς, διὰ τὴν ἔκτασιν τῶν ὁποίων προέκυψαν ὠρισμένα ἐνδείξεις, ἰδίως εἰς τὰ δωμάτια Β, Δ καὶ Ε τῆς ἀγροικίας Ζοῦ, ὅπως ἰσχυραὶ ἀποκλίσεις τοίχων καὶ κατάρρευσις τοίχου ὀκδομημένου μὲ μεγάλους πελεκητοὺς λίθους.

Ἡ ἀγροικία ἔχει τὸν κύριον ἄξονά της ἐκ ΒΑ. πρὸς ΝΔ., ἀλλ' οἱ τοῖχοί της δὲν εἶναι πάντοτε παράλληλοι ἢ κάθετοι πρὸς ἀλλήλους· θεμελιῶνται κατὰ κανόνα ἐπὶ τοῦ μαλακοῦ βράχου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔχουν ἔσκαφῆ καὶ τὰ ὑπόγεια τῶν δωματίων Δ καὶ Ε· τῶν τελευταίων οἱ τοῖχοι εἶναι ἐπενδεδυμένοι ἐσωτερικῶς διὰ μεγάλων λίθων, ὀλίγον ἐσωτέρω τῶν τοίχων τῶν ὑπερκειμένων δωματίων. Ὑπάρχουν προφανῶς τινες ὑστερογενεῖς τοῖχοι, οἱ ὁποῖοι εἶναι δύσκολον νὰ χρονολογηθοῦν· ἡ ἀνεύρεσις ὅμως ὀλίγων χαρακτηριστικῶν ὀστράκων γεωμετρικῆς ἐποχῆς (ἐκ σφαιροειδοῦς ἀγγείου μὲ ἑμοκέντρους κύκλους καὶ ἐκ κυλινδρικοῦ ἀγγείου μὲ ἀβακωτὸν κόσμημα) χρονολογεῖ μέρος τοῦλάχιστον τῶν κατασκευῶν τούτων εἰς τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ καθέτως συναντώμενοι, ἀλλὰ μὲ ἄλλον προσανατολισμὸν μεταξὺ τῶν χώρων Μ καὶ Θ τοῖχοι, οἵτινες εἶναι εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον καὶ ὁ ἐπιμήκης κυρτούμενος τοῖχος ὁ ἀνευρεθεὶς ὑπεράνω τοῦ δυτικοῦ ὁρίου τοῦ δωματίου Ζ καὶ τοῦ προθαλάμου του.

Ἐναντιβόλως πέραν τῶν δωματίων Α, Δ, Η καὶ Λ, πρὸς τὸ ΒΔ. δὲν ὑπῆρχον ἄλλα δωμάτια, διότι ἐκεῖ ὁ βράχος ἐπιπολάζει καὶ δὲν ὑπάρχει ἐπέκτασις τοίχων. Προφανῶς ἐκεῖθεν δὲν ὑπῆρχεν εἴσοδος καὶ ἴσως δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναζητηθῆ προσπέλασις ἐκ ΒΑ., ὅπου ἦτο ἡ πρὸς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ πρόσσοψις, ἴσως κεκοσμημένη διὰ βεραντῶν ἢ ἔξωστών. Ἡ διαμόρφωσις τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τοῦ οἰκήματος δεικνύει μᾶλλον ὅτι πρὸς τὰ ἐκεῖ θὰ ὑπῆρχεν ἡ εἴσοδος καὶ θὰ ἦτο ὀρθὸν νὰ τὴν ἀναζητήσῃ τις κατὰ τὸ μικρὸν διαμέρισμα Κ, τὸ ὁποῖον μορφοῦται ὡς προθάλαμος τοῦ Ζ, ἂν δὲν ἀπεκαλύπτετο ἡ χοῤῥῖσις τοῦ τελευταίου ὡς δωματίου ὑπηρετικῆς χρήσεως, εἶδους μαγειρείου καὶ ἔργαστηρίου. Ἴσως λοιπὸν ἐκεῖ ἦτο ἡ ὑπηρεσιακὴ εἴσοδος. Ὁ παχὺς ΝΑ. τοῖχος διακόπτεται παρὰ τὸ ἀναπαυτήριον Κ, ἵνα σχηματίσῃ διόδον πρὸς τὸν προθάλαμον, ἐκ τοῦ ὁποίου εἰσῆρχετό τις εἰς τὸ εὐρύχωρον δωμάτιον Ζ. Ἐν κατὰ τὴν πλευρὰν ταύτην ὑπῆρχεν ἡ κυρία εἴσοδος, αὕτη θὰ εὐρίσκετο ἀνατολικώτερον διὰ μέσου τοῦ παχέος τοίχου, ὅστις φαίνεται ἔξωτερικός, δίδουσα προσπέλασιν εἰς προθάλαμον καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὰ δωμάτια Γ, Β καὶ Α, τῶν ὁποίων τὸ μεγαλύτερον μέρος κατεστράφη ὑπὸ τῆς νεωσι

κατασκευασθείσης ὁδοῦ. Δυσκόλως παρακολουθεῖ τις πῶς ἐκ τῶν κάτω τούτων δωματίων ἐπικοινωνῶναι τις μὲ τὰ εἰς ἄνωτερον ἐπίπεδον εὐρισκόμενα. Ἴσως νὰ ὑπῆρχε προσπέλασις διὰ τῆς στενῆς διόδου ἀνατολικῶς τοῦ Κ, ἣτις ὁμως δίδει μᾶλλον τὴν ἐντύπωσιν κόγχης. Φυσικὰ δὲν δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν πλήρη τὴν εἰκόνα τῶν τριῶν δωματίων Α, Β, Γ καὶ τοῦ προθαλάμου των (πίν. 109α)· ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ Β κατέρρευσε σχεδὸν τελειῶς, καίτοι ὀκοδομημένος διὰ μεγάλων πελεκητῶν λίθων (ἀποκατεστάθη κατὰ τὸ πέρασ τῆς ἀνασκαφῆς). Εἰς τὸ δωμάτιον Α ἀνευρέθησαν δύο μικροὶ ἀποθεται-κιβώτια, εἰς κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν καὶ ἕτερος κατὰ τὴν ΝΑ. πλευράν, ἀμφότεροι κατεσκευασμένοι διὰ πλακῶν καὶ σῶζοντες εἰς τὴν θέσιν των τὰ ἐκ πλακῶν καλύμματά των. Παρὰ ταῦτα εὐρέθησαν ἀμφότεροι κενοί. Τριπτῆρ καὶ λίθος κυρτὸς τριβῆς, κύπελλα κωνικὰ ἄωτα ἢ μόνωτα, τμήματα χυτῶν, τμήμα ἐκ τοῦ στομίου λύχνου καὶ μέρος θαλασσίου τρίτωνος ἦσαν τὸ μόνον περιεχόμενον τῶν δύο δωματίων.

Ἐν τῷ προθαλάμῳ τοῦ Ζ μετὰ τοῦ ἀναπαυτηρίου Κ (πίν. 109β) εἶναι τὸ μᾶλλον ἀξιόλογον συγκρότημα ὀλοκλήρου τῆς ἐπαύλεως. Τὸ δάπεδον δὲν εἶναι εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον ἢ κόγχη ἔχει χαμηλότερον πλακόστρωτον ἀκολουθεῖ τὸ πρὸ τῆς θύρας τοῦ Ζ πλακόστρωτον καὶ εἶτα ὁ ἰσοπεδωμένος βράχος, τετμημένος ὀλίγον ὑψηλότερον καὶ σχεδὸν εἰς τὸ ὕψος τοῦ πλακοστρώτου τοῦ ἀναπαυτηρίου. Τοῦτο σχηματίζεται εἰς τὴν ἔξω τοῦ Ι γωνίαν μὲ δύο ἐντέχνως κατεσκευασμένα θρανία, προσηροσμένα εἰς ταύτην. Χαμηλὴ κρηπίς πρὸς τὰ ΝΑ. πιθανῶς ἔφερε παράθυρον, διότι διακρίνεται ἡ στερέωσις του κατὰ τὴν μίαν πλευράν. Ἐκ τοῦ σημείου τούτου θὰ ἠδύνατό τις νὰ βλέπῃ πρὸς τὴν κατάφυτον κοιλάδα. Οὐδὲν κινητὸν εὑρημα ἀνευρέθη κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο.

Τὸ δωμάτιον Ζ εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔδωσε τὰ περισσότερα εὐρήματα. Κατὰ τὰς δύο γωνίας τῆς ΝΑ. πλευρᾶς ἀνευρέθησαν μικροὶ πίθοι ἡμικατεστραμμένοι. Πολλοὶ τριπτῆρες λίθοι καὶ ἄλλοι κυρτοὶ λίθοι τριβῆς ἀνεκαλύφθησαν ἰδίως πρὸς τὴν δυτικὴν γωνίαν, ἐγγὺς δύο σκαφοειδῶν λίθων, οἵτινες εἶχον κατὰ τὴν μίαν πλευράν των πρόχυσιν καὶ ἐχρησίμευον ἴσως ὡς ἐλαιοτριβεῖα. Ἀβαθῆς λεκάνη, πολλὰ κύπελλα καὶ ἄφθονα τεμάχια χυτῶν ἐπεβεβαίωσαν τὴν χρῆσιν τοῦ δωματίου ὡς ἐργαστηρίου-μαγειρείου καὶ ἡ ἐκδοχὴ αὕτη ἐνισχύθη μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τριῶν κτιστῶν ἀποθετῶν, ἐπικοινωνούντων πρὸς ἀλλήλους διὰ στενοῦ ἀνοίγματος. Ὁ πρῶτος εἶναι κατεσκευασμένος δι' ἐκσκαφῆς καὶ ἐπενδύσεως τμήματος τῆς Β. γωνίας τοῦ δωματίου καὶ εἶναι σχεδὸν ὀρθογώνιος· ἀνευρέθη ὑπερπλήρης ἀγγείων καὶ τεμαχίων ἄλλων, τῶν περισσότερων κοινῆς χρήσεως (χυτῶν, πρόχων, πιθιδίων, λεκανῶν, ἀμφορέων, παχέων σκευῶν χαμηλῶν καὶ κυλινδρικῶν, ἑνὸς μὲ ἀνοίγμα πλευρικὸν εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ πυθμένου, μεγάλου κυλινδρικοῦ κάδου κλπ.). Ἡ διακόσμησις

τινων τῶν ἀγγείων τούτων, ἐμπέστος ἢ γραπτή, τὰ χρονολογεῖ ἐντὸς τοῦ ὁρίου τῆς ΜΜ ΙΙΒ ἐποχῆς. Μεταξὺ τῶν ἀγγείων τοῦ ἀποθέτου τούτου εἶναι σκευὴ μὲ ἡθμούς, κάλυμμα μὲ μικρὰν τοξοειδῆ λαβὴν, φυσικὸς τρίτων καὶ πορφύρα, ὕφαντικὸν παραλληλεπίπεδου σχήματος βάρους. Οἱ δύο ἄλλοι ἀποθέται ἐσχηματίσθησαν δι' οἰκοδομήσεως τοίχου ἐντὸς τοῦ δωματίου Γ' ἐπειδὴ δὲ ἀπεδείχθη ὅτι τὸ χώρισμα προσετέθη ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ κατεσκευάσθη ἀκανόνιστον πλακόστρωτον σχεδὸν εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον μὲ τὸ τοῦ πρώτου, δὲν ἀποκλείεται τὰ εἰς τὸ βάθος καὶ κάτω τοῦ πλακοστρώτου τούτου ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα νὰ ἀνῆκον ἀρχικῶς εἰς τὸ δωματίον Γ. Ἐκ τῶν διστράκων τοῦ κατωτέρου τούτου στρώματος συνεκροτήθη μέρος διακοσμῆτου ἀγγείου ἐπὶ ποδὸς μὲ ἐσωτερικὸν ἡθμὸν καὶ ὠραία γεφυρόστομος πρόχους μὲ διακόσμησιν σειρᾶς ἀναστρόφων διπλῶν πελέκων (εἰκ. 110α). Ἡ χρονολογία εἶναι πάντοτε ἢ τῆς μεταβατικῆς περιόδου ἀπὸ ΜΜ ΙΙΒ εἰς ΥΜ Ια. Τὰ δύο ἀγγεῖα μὲ τοὺς ἡθμούς εἶναι μὲ δίχρωμον διακόσμησιν ἐπὶ ἀνοικτοῦ καὶ φέρουν κλαδία καὶ κυκλίσκους ἐν μέσῳ στιγμῶν πρὸς μίμησιν κροκαλοπαγοῦς λίθου.

Τῶν δύο γειτονικῶν δωματίων Ε καὶ Δ διασώζεται μόνον τὸ ὑπόγειον μέρος ἀπὸ τὸ ἐξέχον ὅμως τοίχιον κατὰ τὴν ΝΑ. πλευρὰν τοῦ Ε διαπιστοῦται ὅτι τὸ δάπεδον τῶν ἄνω δωματίων ἦτο εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον μὲ τὸ δάπεδον τοῦ δωματίου Ζ. Προφανῶς εἰς τὸ δωματίον Ε ἢ κάθοδος ἐγένετο διὰ κλιμακίδος, τῆς ὁποίας ἐσώθη τὸ ὑπόβαθρον ἐκ λαξευτοῦ βράχου λοξῶς τετμημένον καὶ ὁ κλωβός, σχηματιζόμενος διὰ γωνιουμένου τοίχου. Ἦτο προσβατὸν κυρίως ἐκ τοῦ ἐπιμήκου καὶ μᾶλλον στενοῦ διαμερίσματος Ι, τὸ ὅποιον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς κλειστὸς διάδρομος. Ἐν τμήμα τούτου χωρίζεται διὰ τοιχίου, ἴσως ἵνα ἀποτελεσθῆ μικρὸς προθάλαμος καθόδου. Ἐντὸς τοῦ Ε ἀνευρέθη εἰς λίαν ἐπιμήκης πελεκητὸς λίθος, μήκου 1.80 μ. καὶ πλάτους 0.55, πολὺ πιθανῶς κατάφλιον ἢ ἀνώφλιον θύρας, ἐκτὸς θέσεως. Ὁ διαχωρίζων πρὸς τὸ Δ τοίχος σχεδὸν κατεστράφη ἐξ ὀλοκλήρου, διακρίνεται ὅμως τὸ εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ ἀνοιγμα θύρας. Τὸ τελευταῖον δωματίον χωρίζεται διὰ μικροῦ τοιχίου εἰς δύο τμήματα, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἀποτελοῦν ἰδιαίτερα δωμάτια. Ἡ κεραμεικὴ τῶν δωματίων Δ καὶ Ε εἶναι χαρακτηριστικὴ: τεμάχια εὐμεγέθων πίθων μὲ διακόσμησιν ἐμπέστων διὰ τοῦ δακτύλου σχοινίων, κύπελλα καὶ κύαθοι, τμήματα χυτρῶν, τεμάχια πιθιδίου μὲ καταλειβάδας κλπ. Μία ἐστία ὑπῆρχε, φαίνεται, κατὰ τὴν βορείαν γωνίαν τοῦ Δ. Κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν ἀνεκαλύφθη ὀρθογώνιος πλάξ, ἴσως βάσις πίθου, τοῦ ὁποίου ἱκανὰ τεμάχια περισυνελέγησαν διεσπαρμένα.

Πολὺ δυσκολωτέρα ὑπῆρξεν ἡ ἐκκαθάρισις τῶν δωματίων τοῦ ἀνωτέρου εἰς τὴν κλιτὸν κειμένου ἐπιπέδου, δηλαδὴ τῶν Η καὶ Θ, διότι εἰς τὸν τομέα τοῦτον πολλοὶ τοῖχοι κατέρρευσαν καὶ ἄλλοι προσετέθησαν ἐκ τῶν ὑστέρων.

Ὁ νοτιοανατολικὸς τοῖχος τοῦ Θ ἀναδιπλοῦται καὶ παρέχει τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι φκοδομήθησαν ἀνεξαρτήτως τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ οἰκήματος. Δὲν εἶναι εὐκόλως κατανοητὸν ποῖον ρόλον ἔπαιξεν ὁ κυρτὸς τοῖχος, ὅστις φαίνεται μᾶλλον ἀναλημματικός. Μεταξὺ τοῦ Θ καὶ τοῦ εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον εὐρισκομένου διαμερίσματος Μ δύναται ἴσως νὰ ἀναγνωρισθῇ κλωβὸς κλίμακος, τῆς ὁποίας βαθμίδες ἐκτὸς θέσεως εἶναι ἴσως οἱ ἐντὸς τοῦ κλωβοῦ ἀνακαλυφθέντες πελεκητοὶ λίθοι. Ἡ ἐμπλοκὴ μὲ μεταγενέστερα τοιχία καθιστᾷ ἀσαφῆ τὴν ὅλην διάταξιν. Εἰς τὸ Η ἡ εἴσοδος γίνεται γωνιακῶς, σχηματιζομένου μικροῦ στενοῦ διαδρόμου. Λίθοι τριπτήρων καὶ χαρακτηριστικὰ ὄστρακα ΜΜ ΙΙΙβ - ΥΜ Ια, ὡς ἐπίσης τμήμα πλαστικοῦ ρυτοῦ κεφαλῆς ζώου (ἴσως ταύρου) καὶ χαμηλῆς πηλίνης τριποδικῆς τραπέζης (ὄχι ἀπιθάνως προσφορῶν), μαρτυροῦν τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ δωματίου διὰ τὴν λατρείαν. Περὶ τὸ μέσον τοῦ Η σώζεται τετραγωνικὴ πλάξ, ἀγνώστου χρήσεως (βάσις τετραγωνικοῦ στύλου κρύπτης;).

Τὸ ἀνώτατον ἐπίπεδον τέλος, πρὸς τὸ ὁποῖον ἦγεν, ὡς φαίνεται, τὸ κλιμακοστάσιον τοῦ Θ, κατέχεται ἀπὸ διαδρόμους καὶ ἐπικλινῶς κατεσκευασμένα διαμερίσματα, τὰ ὁποῖα ἀνεσκάφησαν μόνον μερικῶς. Οἱ περικλείοντες τὸν διάδρομον Ο τοῖχοι ἔπαθον ἀμφότεροι ἰσχυρῶς καὶ μόνον ὀλίγοι λίθοι τοῦ κατωτέρου δόμου διεσώθησαν, καὶ οὗτοι ἰσχυρῶς ἐκκλίναντες πρὸς τὰ ἔξω. Πολὴ πιθανὸν τὰ διαμερίσματα Ξ καὶ Π περιελάμβανον περισσότερα δωμάτια. Ἐκ τοῦ πρώτου προέρχεται τμήμα πηλίνης τριποδικῆς τραπέζης διασωζούσης τὸν ἓνα πόδα μὲ ἐμπέστον διακόσμησιν.

Ἡρευνήθη ἂν ἡ ἔπαυλις ἥτο ἀπομεμονωμένη εἰς ἣν θέσιν εὐρίσκειται ἡ ἂν ὑπῆρχον ἐκεῖ πλησίον καὶ ἄλλα οἰκήματα. Εἰς ἀπόστασιν 150 περίπου μέτρων καὶ ὀλίγον χαμηλότερον πρὸς τὴν κοίτην τοῦ ρυακίου διακρίνονται τοῖχοι μὲ πελεκητοὺς λίθους δευτέρου μεγάλου οἰκοδομήματος. Ἡ ἀνασκαφὴ ἐκεῖ θὰ εἶναι δυσχερῆς λόγῳ τῶν κατὰ τὴν ἔκτασιν ταύτην ἐλαιῶνων καὶ ἀμπέλων. Τὰ κατὰ χώραν ὄστρακα ἀποδεικνύουν ὅτι τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἦτο σύγχρονον μὲ τὴν ἔπαυλιν.

2) Τάφοι περιοχῆς Ζοῦ Σητείας. Ἐπειδὴ ἐθεωρήθη πιθανὴ ἡ ὑπαρξίς τάφων συγχρόνων μὲ τὰ ΜΜ ΙΙΙβ - ΥΜ Ια οἰκήματα, ἐγένετο μικρὰ ἔρευνα εἰς τὰς σπηλαιώδεις κοιλότητας τῆς χαράδρας εἰς τὴν ἄμεσον περιοχὴν τῆς ἐπαύλεως. Ὁδηγηθέντες ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν περὶ ἀνευρέσεως μεγάλων ἀγγείων μὲ ὁστὰ ἀνθρώπινα ἐντὸς αὐτῶν εἰς τὸν κῆπον Κ. Γιαννουρή, ἀνεύρομεν τὸ ταφικὸν σπήλαιον καὶ περισυνελέξαμεν τὰ ἐπὶ τόπου κατεσπαρμένα τεμάχια καὶ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὁ ἀνευρὼν ἔκτισεν ἐντὸς τῶν ξηρολιθικῶν ἀντερειαμάτων τοῦ κῆπου τοῦ, ἀφοῦ ἔθραυσε τὰ ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀνευρεθῆ ἄθικτα εἰς τὴν θέσιν των. Κατέστη δυνατὸν οὕτω νὰ ἀνασυγκροτηθοῦν

δύο ταφικοί πιθίσκοι, εἷς μεγαλύτερος μὲ διακόσμησιν κορδονίων ἀναγλύφων ἄνευ ἐντομῶν σχηματιζόντων ζώνας καὶ κυματοειδεῖς γραμμὰς καὶ εἷς μικρότερος τετράωτος μᾶλλον σφαιρικός μὲ διακόσμησιν ἐξίτηλον μιμουμένην φλεβωτοὺς λίθους, εἷς ρυθμὸν γνωστὸν ἤδη ἐκ τοῦ νεκροταφείου τῆς Παχυάμου καὶ ἐκ τοῦ Μόχλου (πίν. 110β). Ὅτι καὶ ἄλλοι ὅμοιοι τάφοι ὑπῆρχον εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν ἀποδεικνύεται ἐκ τμήματος ΜΜ IIIβ κυάθου, ἀνευρεθέντος εἰς ἄλλην κοιλότητα. Ὁλόκληρος σειρὰ τάφων εἰς σκάμματα καλυπτόμενα μὲ σειρὰς πλακῶν ὄχι εἰς μεγάλην ἀπὸ τῶν πρώτων ἀπόστασιν ἀπεδείχθη ὅτι ἀνήκει εἰς νεωτέρους χρόνους. Ἡ τοπικὴ παράδοσις συσχετίζει μάχην μεταξὺ Τούρκων καὶ ἐπιχωρίων, ὅμως τὰ λείψανα μιᾶς μικρᾶς ἐκκλησίας, ἐξ ἧς ἡ περιοχὴ ὀνομάζεται τοῦ «Ἁγίου Ἀθανασίου», καὶ ἡ μορφὴ τῶν τάφων ἀποτελοῦν ἔνδειξιν ὅτι ἀνήκουν μᾶλλον εἰς τὴν ὑστεροβυζαντινὴν περίοδον.

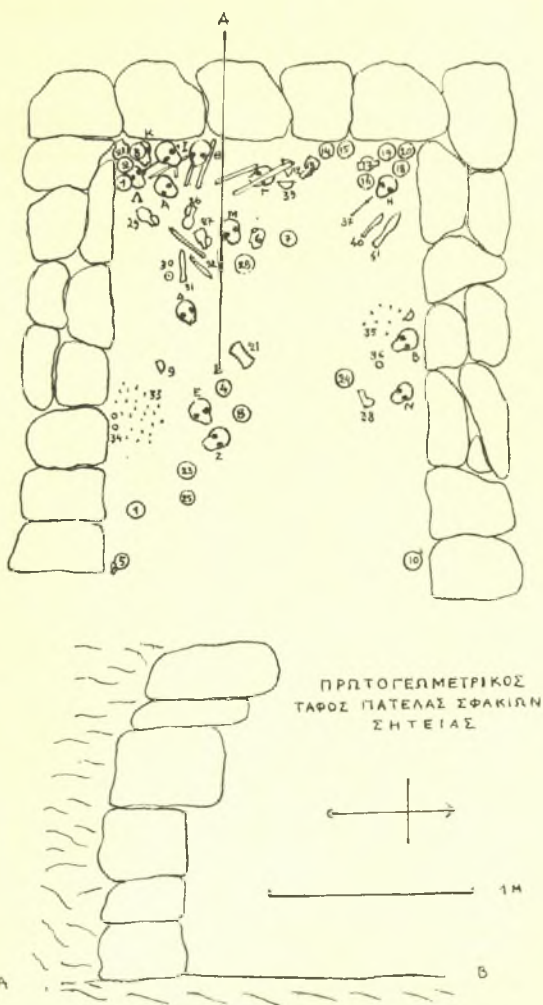
Ἄλλοι τῆς αὐτῆς ἐποχῆς τάφοι, τινὲς εἰς ἄρκουλας, ἀνεκαλύφθησαν περὶ τὸν ναῖσκον τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ὥρας ἀπὸ τὸ χωρίον Ζοῦ.

Εἰς τὴν περιοχὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἀνευρέθη πρὸ δύο ἐτῶν ὁ μικρὸς σπηλαιώδης γεωμετρικός τάφος ΝΔ. τοῦ χωρίου, ἀλλ' ὀλίγον βορειότερον, ἐγένετο μικρὰ δοκιμὴ εἰς τὸν χῶρον ὅπου ἀνευρέθησαν πῆλινά τινα ἀγγεῖα, τῶν ὁποίων ἓν ἦτο ἀκέραιον (πρόχους μὲ στρογγύλον στόμιον καὶ λαβὴν μὲ καθέτους ἀύλακας). Ἀπεδείχθη ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ταφικῆς πυρᾶς ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Ὑπῆρχον κεκαυμένα ὀστᾶ ἄφθονα καὶ ὄστρακα κατὰ τὸ πλεῖστον κοινά, ἀλλ' ὁ χῶρος εἶχε διαταραχθῆ.

3) Ὑστερομινωϊκὸς III θολωτὸς τάφος Σφακιῶν Σητείας. Ὁ τάφος εἶναι εἰς τὴν κλιτὸν ὑψώματος παρὰ τὸ ἔρημον σήμερον χωρίον Σφακιά, εἰς ἀπόστασιν μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας νοτίως τῆς Ζοῦ· ἀνεσκάφη ὑπὸ τοῦ εὐρόντος, ὅστις ἐξήγαγεν ἀγγεῖά τινα. Τὰς δύο κιβωτισοχήμους λάρνακας περισυνέλεξε καὶ παρέδωκεν εἰς τὸ Μουσεῖον ὁ ἐκ Σητείας Ἐμμ. Φυγετάκης, ἄλλα δέ τινα μικρὰ ἀγγεῖα κατασχεθέντα ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας παρεδόθησαν βραδύτερον εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ὑπηρεσίαν. Ἐπὶ τόπου περισυνελέξαμεν τὰ ἀπομεινάντια ὄστρακα, ἐκ τῶν ὁποίων συνεκροτήθησαν ὀλίγιστα ἀγγεῖα (ψευδόστομοι ἀμφορεῖς), χαλκοῦν ἐργαλεῖον μορφῆς κοπέως, δύο ἀτρακτοειδεῖς ψῆφοι ἐξ ὑαλομάζης καὶ εἰς λίαν ἐνδιαφέρων σφραγιδόλιθος ἐξ ἐρυθροῦ ἰάσπιδος, παριστῶν τὴν μινωικὴν θεοτήτα μεταξὺ δύο γρυπῶν (πίν. 110γ). Ὁ τάφος ἀπεδείχθη θολωτὸς μὲ εἴσοδον ἐξ ἀνατολῶν, ΥΜ IIIβ χρόνων. Δοκιμαὶ εἰς τὴν περιοχὴν ἀπέβησαν πᾶσαι ἀρνητικαί. Ἀπεκαλύφθη μόνον περιέργον φρεατοειδὲς ὄρυγμα, ἀνευρεθὲν ὅμως κενόν, καὶ κατωτέρω, κατὰ τὴν κλιτὸν, περισυνελέγησαν τεμάχια ἐκ τοῦ χεῖλους καὶ τοῦ πυθμένος ΜΜ ταφικῶν πίθων.

4) Πρωτογεωμετρικὸς θολωτὸς τάφος Πατέλας Σφακιῶν Σητείας.

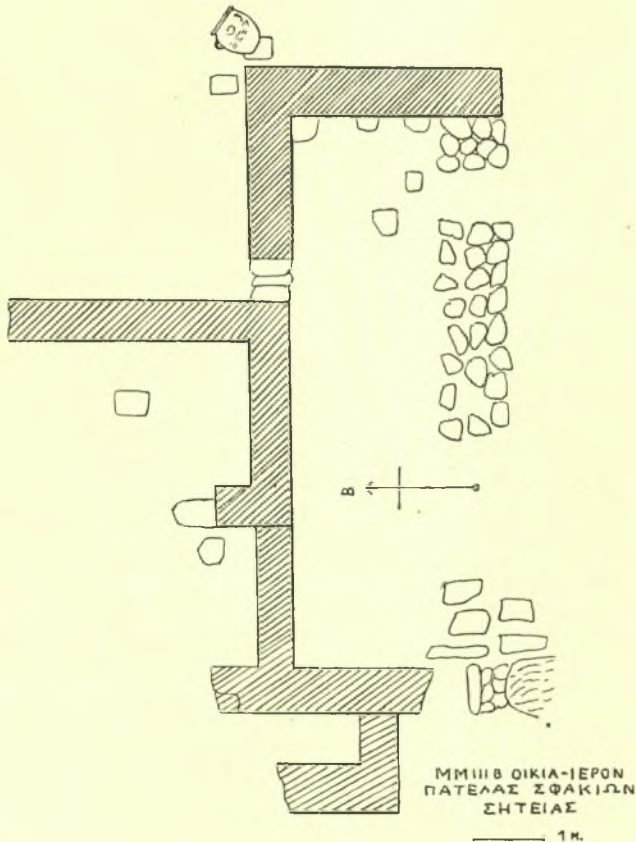
Εἰς ἀπόστασιν δέκα λεπτῶν ἀπὸ τοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου, εἰς ὕψωμα τετραμῆτρον τὴν αὐτὴν κορυφογραμμὴν, ἐπιπεδοῦμενον ἄνω καὶ ἐκ τούτου καλούμενον σήμερον Πατέλα, ἀνεκαλύψαμεν, τῇ ὑποδείξει τοῦ ἐκ Σητείας Ἑμμ. Φυγετάκη, θολωτὸν μὲ τετραγωνικὸν θάλαμον πρωτογεωμετρικὸν τάφον, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνευρέθη μέγας ἀριθμὸς ταφῶν. Τὸ πρόσθιον τμήμα τοῦ τάφου καὶ ἡ εἴσοδος του εἶχον τελείως καταστραφῆ, τὸ ὀπίσθιον ὅμως τμήμα διεσώζετο εἰς ἰκανὸν ὕψος (βλ. σχέδια εἰκ. 2). Ὑψηλότερα εἰς τὴν ἐπίχωσιν ἀνευρέθησαν τὰ κρανία καὶ ὀστᾶ διαφόρων τετραπόδων ζώων, ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ βεβαιωθῇ ὅτι ταῦτα εἶναι λείψανα ταφικῶν ἐναγισμῶν, διότι τὸ στρώμα εἰς ὃ ἀνευρέθησαν ἦτο διατεταραγμένον. Ἦδη ὁ ἀνευρόν τὸν τάφον ἰδιοκτήτης εἶχεν ἐξαγάγει πέντε ἢ ἕξ ἀνθρώπινα κρανία. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν δὲν ἀνευρέθησαν ὀλιγώτερα τῶν 13 εἰσέτι, τὰ ὁποῖα ἀπεδόθησαν εἰς τὸ σχεδιογράφημα, ὁμοῦ μὲ τὰ συνοδύσαντα

Εἰκ. 2. Ὁ πρωτογεωμετρικὸς τετραγώνος θολωτὸς τάφος τῆς Πατέλας Σφακιῶν Σητείας (Κάτοψις καὶ τομῆ).

τὰς ταφὰς κτερίσματα. Φαίνεται ὅτι εἰς ἐκάστην ταφὴν διατεράσσοντο τὰ ὀστᾶ τῶν προηγουμένων διότι πολὺ ὀλίγοι σκελετοὶ ἀνευρέθησαν ἀδιατάρακτοι. Τὰ περισσότερα τῶν ἀγγείων εἶναι κοινοῦ χαρακτῆρος, ὅμοια ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἀνευρέθησαν εἰς πολλοὺς ἄλλους τάφους τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης,

μάλιστα δὲ εἰς τοὺς θολωτοὺς πρωτογεωμετρικοὺς τάφους τῆς περιοχῆς Συκιᾶς - Ἀδρομύλων. Εἶναι κυρίως μόνωτοι κύαθοι, προχοῖσκαί, ἀρύβαλλοι καὶ κρατηρίσκοι (πίν. 111α) μὲ στοιχειώδη διακόσμησιν. Ἐκτὸς τῶν ἀγγείων

Εἰκ. 3. Σχέδιον ΜΜΙΙΙβ οἰκίας - ἱεροῦ τῆς Πατέλας Σφακιῶν Σητείας.

ἀνευρέθησαν χαλκαὶ καὶ σιδηραῖ τινες πόρπαι, ψῆφοι διάφοροι ἔξ ὑελομάζης καὶ σαρδίου, περόναι, κρίκοι - δακτύλιοι κᾶ.

5) *ΜΜ ΙΙΙβ οἰκία - ἱερὸν Πατέλας Σφακιῶν Σητείας.* Ἀμέσως ὑπεράνω τοῦ τάφου, ἐπὶ τοῦ ὑψώματος, ἀνευρέθη καὶ ἀνεσκάφη ἔξ ὀλοκλήρου οἶκημα, διασωζόμενον μόνον ἐν μέρει (βλ. σχέδ. εἰκόνας 3), τὸ ὁποῖον χρονολογεῖται εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον, εἰς ἣν ἀνήκουν αἱ ἐπαύλεις Ζοῦ καὶ Σητείας. Ἀποτελεῖται ἀπὸ διπλῆν σειρὰν δωματίων, τῶν ὁποίων ἀπεκόπη τὸ βόρειον καὶ τὸ νότιον κράσπεδον. Ταῦτα διασώζουσι μέρος τῆς ἐκ σχιστολίθων

πλακοστρώσεως τῶν δαπέδων. Ἡ εἴσοδος ἐγίνετο ἐκ δυσμῶν διὰ στενῆς θύρας. Τὰ ἀνευρεθέντα εἰς τὸ κύριον δωμάτιον, μάλιστα κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν καὶ τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον σκευὴ (πίν. 111β), τὰ ὅποια ὁμοιάζουν μὲ λύχνους, ἐνῶ, φαίνεται, δὲν εἶναι, γνωστά ὅμως καὶ ἐξ ἄλλων ἱερῶν—ἐν φέρει μικρᾶς προεξοχᾶς κερατοειδεῖς, ἀποδιδούσας ἴσως διπλᾶ κέρατα,— οἱ φυσικοὶ τρίτωνες καὶ τὰ ἰδιορρυθμα συσσωματώματα καθιστοῦν πολὺ πιθανὸν ὅτι ἡ οἰκία ἐχρησιμοποιήθη ὡς ἱερόν. Τὸ ἱερόν τοῦτο θὰ εἶχε τὸν χαρακτῆρα τῶν λοιπῶν ἱερῶν κορυφῆς. Ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς ταύτης εἶναι ὅτι ἀνευρέθησαν ἐπὶ τόπου τμήματα πλαστικῶν ἀγγείων καὶ ρυτῶν. Ὁ ἰδιοκτήτης μάλιστα λέγεται ὅτι ἀνεῦρεν εἰς ἓν τῶν δωματίων καθήμενον λέοντα πῆλινον. Ἐκ τῶν λοιπῶν σκευῶν τὸ μᾶλλον ἀξιόλογον εἶναι πίθος μὲ σχεδὸν ὄσοιδὲς σῶμα καὶ ἐπίπεδα χεῖλη, διακοσμούμενος μὲ μικροὺς ἐμπέστους στεφάνους (πίν. 112α), καὶ εὐρύστομον βαθὺ ἀγγεῖον μὲ πρόχυσιν.

6) Περισυλλογὴ ἀρχαίων ἀντικειμένων περιοχῆς Σητείας. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ περισυλλέγησαν διάφορα ἀρχαῖα ἀντικείμενα, τὰ ὅποια εὐρίσκοντο εἰς χεῖρας τῶν χωρικῶν. Τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα εἶναι μικρὸς πίθος ἀκέραιος μὲ τυπωμένους ρόδακας ἐπὶ τοῦ κυλινδρικοῦ λαιμοῦ τῶν ὑστέρων γεωμετρικῶν χρόνων ἐκ Πραισοῦ (πίν. 112β), νεολιθικὸς μονόστομος πέλεκυς λαμπρᾶς διατηρήσεως ἐκ Σιτάνου, ὄλμοιδὲς ἀνάγλυφον καλυκόσχημον ἀγγεῖον ἐκ σκληροῦ λίθου ἐκ τοῦ αὐτοῦ τόπου, τμήμα πηλίνης κεφαλῆς λέοντος ἐξ ὕδρορροῆς καὶ τμήμα μαρμαρίνης εὐρείας λεκάνης ἐκ Πραισοῦ, ἀρχαϊκῶν ἑλληνικῶν χρόνων. Ἐπίσης συνεκεντρώθησαν πληροφορίες διὰ τὴν ἀνεύρεσιν πολλῶν ἄλλων κινητῶν καὶ ἀκινήτων ἀρχαιοτήτων εἰς τὴν περιοχὴν Σητείας.

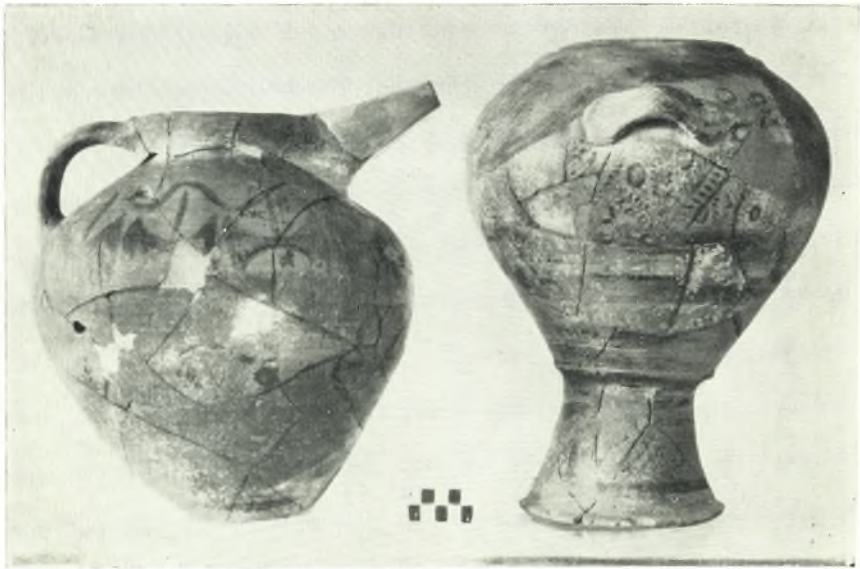
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΛΑΤΩΝ

α. Τὰ δωμάτια Β καὶ Α τῆς Μινωικῆς ἀγροικίας Ζοῦ, ἀλοκοπέντα κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς κοινοτικῆς ὁδοῦ.

β. Τὸ «ἀναπλατήριον» τῆς Μινωικῆς ἀγροικίας Ζοῦ.

α. Ἀγγεία ἐκ τῶν ἀποθετῶν τοῦ δωματίου Ζ τῆς Μινωικῆς ἀγροικίας Ζοῦ.

β. Τετράπυλος πιθίσκος ἐκ σπηλαιώδους τάφου τῆς περιοχῆς τῆς Μινωικῆς ἀγροικίας Ζοῦ.

γ. Σφραγιδόλιθος με παράστασιν θεᾶς μεταξὺ γρουπῶν ἐκ τοῦ ΥΜ ΙΙΙβ τάφου Σφακιῶν Σητείας Κρήτης.

α. Ἄγγεϊα τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ θολωτοῦ τάφου Σφακιῶν Σητείας.

β. Τελετουργικὰ σκεῦη καὶ τμήματα πλαστικῶν ἀγγείων
τῆς οἰκίας - ἱεροῦ Σφακιῶν Σητείας.